



# مدخلی بر مفهوم عدالت و آزادی در اسلام

«بازپژوهی جرم‌انگاری ارتداد، مفهوم قوامت و فلسفه‌ی مجازات  
در نظام حقوقی اسلام»

مؤلف:

احمد فلاحی

سرشناسه	: فلاحی، احمد ۱۳۵۸.
عنوان قراردادی	: مدخلی بر مفهوم عدالت و آزادی در اسلام: بازپژوهی جرم‌انگاری ارتداد، مفهوم قوامت و فلسفه‌ی مجازات در نظام حقوقی اسلام، مؤلف: احمد فلاحی
مشخصات نشر	: سنندج: آراس ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری	: ۲۱۳ ص
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۵۶-۷۷-۴
فهرست‌نویسی	: فیبا
عنوان دیگر	: «بازپژوهی جرم‌انگاری ارتداد، مفهوم قوامت و فلسفه‌ی مجازات در نظام حقوقی اسلام،
موضوع	: اسلام و حقوق، عدالت (اسلام)، آزادی (اسلام)
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ۴۸۴/۱/۱ BP۲۳۰
رده‌بندی دیویی	: ۲۹۷/۴۸۳۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۳۲۵۲۰

## شناسنامه کتاب

نام کتاب	: مدخلی بر مفهوم عدالت و آزادی در اسلام
تألیف	: احمد فلاحی
ناشر	: آراس
نوبت چاپ	: اول ۱۳۹۵
تیراژ	: ۱۰۰۰
قیمت	: ۷۰۰۰ تومان
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۵۸۵۶-۷۷-۴

مرکز پخش:

سنندج، پاساژ عزتی، انتشارات آراس

تلفن: ۰۸۷-۳۳۱۲۸۳۴۱

ایمیل: arasbooks73@gmail.com

## فهرست

صفحه	عنوان
۷	درآمد.....
۱۱	عدالت و آزادی چون ضروریات .....
۱۱	الف) مفهوم و جایگاه عدالت .....
۱۱	۱. مقاصد دین و اهداف احکام .....
۱۴	۲. طبقه‌بندی مقاصد ضروری، حاجی و تحسینی و ارتباط آن با حقوق انسان ..
۱۷	۳. مفهوم عدالت .....
۱۸	۴. جایگاه عدالت در قرآن کریم .....
۲۳	۵. عدالت و سنت نبوی .....
۲۴	۶. جایگاه عدالت در میان مقاصد شریعت .....
۲۹	ب) مصادیق امر عادلانه در شریعت اسلامی .....
۳۰	۱. تحریم ظلم در تمامی صورت‌های آن .....
۳۱	۲. تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری عادلانه .....
۳۱	۳. پرداخت زکات و صدقات و کفارات برای جبران کردن حق شانس دیگران در
۳۳	دسترسی به فرصت برابر و توزیع ثروت .....
۳۳	۴. رعایت شایسته‌سالاری در واگذاری مسئولیت‌ها .....
۳۵	۵. شورامحوری .....
۳۷	۶. مساوات و برابری .....
۳۸	۷. منع بردگی .....
۳۹	۸. حق فرد بر تصرف و استفاده و برخورداری .....
۴۰	۹. منع تمسخر و استهزاء .....
۴۱	۱۰. منع اسراف و تبذیر .....
۴۱	۱۱. حق بر آرامش و امنیت .....
۴۲	۱۲. حق دادرسی عادلانه و عدالت در قضاوت .....
۴۳	۱۳. حق بر نفقه در راستای حفظ نفس اشخاص .....

۱۴. توجه به حقوق جانداران ..... ۴۳
۱۵. حق بر داشتن شغل ..... ۴۳
۱۶. حق بر مسکن، حق بر پوشش و حق بر غذا ..... ۴۴
۱۷. توجه به برطرف کردن نیازمندی‌های سایر انسان‌ها ..... ۴۵
۱۸. تأکید بر حق دیگران در خرید و فروش عادلانه ..... ۴۵
۱۹. تأکید بر عدالت در قول و گفتار ..... ۴۶
۲۰. توجه به رعایت عدالت در مورد اشخاص آسیب‌پذیر مانند یتیم و انسان‌های فقیر ..... ۴۸
۲۱. حق فرد بر رعایت میزان توانایی وی در انجام کار و فعالیت ..... ۴۸
۲۲. حق حیات انسان و جایگاه آن ..... ۴۸
۲۳. توزیع عادلانه‌ی ثروت ..... ۴۹
- (ج) مفهوم و جایگاه آزادی ..... ۵۰
- (د) آثار آزادی ..... ۶۰
۱. اصل بر برائت ..... ۶۰
۲. حق مشارکت آزادانه در قضایای جامعه ..... ۶۱
۳. پذیرش فرهنگ گفتگو و نتایج منطقی آن ..... ۶۱
۴. منع تندخویی و تندرفتاری و افراط و تفریط ..... ۶۲
۵. آزادی در پذیرش دین ..... ۶۳
۶. آزادی در تبلیغ باورها و عقاید ..... ۶۳
۷. تقبیح تک‌صدایی و انحصارطلبی و مطلق‌نگری ..... ۶۴
۸. حق بر خلوت و حریم خصوصی فرد ..... ۶۵
۹. حق متفاوت بودن و اختلاف در نظر و دیدگاه ..... ۶۶
۱۰. منع تجسس و استراق سمع و منع غیبت و ظن و گمان بد ..... ۶۷
- منابع ..... ۶۸
- بازپژوهی جرم‌انگاری و مجازات ارتداد** ..... ۶۹
- مقدمه ..... ۶۹
- الف) بیان دیدگاه موافقان جرم‌انگاری و مجازات ارتداد ..... ۷۱
۱. تحریم ارتداد در قرآن کریم ..... ۷۱
۲. تجریم ارتداد در احادیث روایت شده از پیامبر اکرم ﷺ ..... ۷۵

۳.	فلسفه‌ی جرم‌انگاری و مجازات ارتداد .....	۷۷
۴.	جرم‌انگاری ارتداد در رویکردی تعزیری .....	۸۰
ب)	تحلیل جرم‌انگاری و مجازات ارتداد در پرتو مطابقت آن با نصوص و مبانی .....	۸۲
۱.	جایگاه آزادی در آموزه‌های اسلام .....	۸۲
۲.	منع اکراه و اجبار در دینداری .....	۸۷
۳.	ارتداد در پرتو احادیث منقول از رسول اکرم ﷺ .....	۹۷
۴.	ارتداد و حدیث آحاد .....	۱۰۲
۱-۴.	حجیت احادیث آحاد .....	۱۰۳
۲-۴.	تحلیلی بر متن حدیث .....	۱۰۹
۵.	بررسی جرم‌انگاری ارتداد بر مبنای جنگ‌های رده .....	۱۱۱
۶.	ارتداد و فلسفه‌ی مجازات در حقوق کیفری اسلام .....	۱۱۳
	نتیجه‌گیری .....	۱۱۷
	منابع .....	۱۲۱
	<b>بررسی مفهوم قوامت .....</b>	۱۲۵
	مقدمه .....	۱۲۵
الف)	تبیین دیدگاه موافق با برداشت از قوامت به عنوان ریاست مرد بر زن و خانواده .....	۱۲۶
۱.	بیان مفهوم قوامت در قرآن کریم .....	۱۲۷
۲.	مبنای صلاحیت مرد برای انجام امر موضوع قوامت .....	۱۲۹
ب)	قوامت، چون صیانت و حمایت .....	۱۳۳
۱.	جایگاه زن در اسلام .....	۱۳۳
۲.	عدالت و حقوق زن .....	۱۳۵
۳.	مفهوم قوامت .....	۱۳۷
۴.	فضل، برتری، تناسب، شایستگی و قوامت .....	۱۴۰
۵.	تحلیل برخی از مبانی مطرح شده در برداشت از قوامت به عنوان ریاست .....	۱۴۶
۶.	قوامت چون راهکاری برای صیانت و حمایت و پاسداشت .....	۱۵۰
	نتیجه‌گیری .....	۱۵۷
	منابع .....	۱۶۳

۱۶۵.....	فلسفه‌ی مجازات در حقوق کیفری اسلام.....
۱۶۵.....	مقدمه.....
۱۶۷.....	الف) تبیین خواست‌های رویکرد مبتنی بر اجرای صرف مجازات‌ها و توجه به ظاهر نصوص.....
۱۷۰.....	ب) بیان آرای قایلین به نسخ برخی از نصوص به‌ویژه در موضوع کیفر.....
۱۷۴.....	ج) تقنین و اجرای کیفر در پرتو دیدگاه مقاصدی.....
۱۸۳.....	د) جلوه‌های رویکرد مقاصدی در موضوع کیفر.....
۱۸۴.....	۱. نوع و شیوه‌ی اجرای مجازات.....
۱۸۵.....	۲. توبه‌ی مرتکب.....
۱۸۸.....	۳. توجه به نوع اقرار و انکار.....
۱۸۹.....	۴. تأکید بر ستر و پوشانیدن گناه توسط مرتکب و دیگران.....
۱۹۰.....	۵. تأثیر شبیهه در اثبات مجرمیت و اجرای کیفر.....
۱۹۱.....	۶. تدرج در نزول احکام.....
۱۹۵.....	۷. عدم اجرای حدود در شرایط خاص.....
۱۹۶.....	۸. شرایط سخت در اثبات حدود.....
۱۹۷.....	۹. تأکید بر عفو و بخشش در حق الناس.....
۱۹۸.....	۱۰. تأکید بر پیشگیری مبتنی بر تقوا و نظارت درونی.....
۱۹۹.....	۱۱. توجه به مجازات هجر.....
۲۰۰.....	۱۲. توجه به نوع مجازات در تعزیرات.....
۲۰۰.....	۱۳. تفسیر شک به نفع متهم.....
۲۰۱.....	۱۴. توجه به عوامل مؤثر بر مسئولیت کیفری.....
۲۰۱.....	۱۵. گستردگی حقوق در مقابل محدودیت حدود و مجازات‌ها.....
۲۰۲.....	۱۶. منع توسل به شکنجه و هر نوع فشار و اجبار روانی و جسمی برای اثبات مجرمیت.....
۲۰۲.....	۱۷. توجه به راهکارهای غیرکیفری در جهت پیشگیری از بزهکاری.....
۲۰۳.....	۱۸. میانه‌روی در تجریم و اجرای مجازات.....
۲۰۳.....	نتیجه‌گیری.....

# بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

## درآمد:

قرآن کریم در آیات متعددی از عدالت و مصادیق آن بحث کرده است و در قالب واژه‌هایی چون عدالت، قسط و احسان و نیز در مفهوم مخالف تقبیح ظلم و ستم و طاغوت و غیر آن، به بیان این مفهوم پرداخته است. امر خداوند سبحان به اجرای عدالت و تبیین مصادیق متعددی از این مفهوم در وحی منزل و معرفی نمونه‌هایی از حکومت‌های عادل و تقبیح رفتار ظالمان و تبیین مفهوم و وجوه عدالت در سنت نبوی و سیره‌ی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله، بیان از جایگاه عدالت در اندیشه‌ی اسلامی دارد و به باور بیشتر اندیشمندان علم «مقاصد الشریعة» تحقق عدالت، از جمله‌ی ضروری‌ترین مقاصد است. پُر واضح است که تعیین چارچوب امر عادلانه، در عین حال که ضرورت است، به سادگی هم نخواهد بود؛ از همین روی، اندیشمندان مسلمان از دیرباز بحث در مورد تعریف عدالت، مصادیق و وجوه امر عادلانه را مورد توجه قرار داده‌اند و کتاب یا رساله‌ای را به آن اختصاص داده یا در ضمن ابواب و بخش‌های مباحث خود به این مهم اهتمام ورزیده‌اند. در راستای تبیین مفهوم عدالت و جایگاه و آثار آن در آموزه‌های اسلامی، نوشتار حاضر در

قالب مقدمه‌ای به نسبت مبسوط و سه مقاله تنظیم شده است. در مقدمه، مفهوم و جایگاه عدالت و آزادی در اسلام، به عنوان مقاصدی ضروری، بررسی شده است و آزادی چون مهم‌ترین ابزار تحقق عدالت مورد توجه قرار گرفته است. در مقاله‌ی اول، جرم‌انگاری و مجازات ارتداد بررسی شده و مبانی و چگونگی حوزه‌ی آزادی عقیده و بیان مورد بحث قرار می‌گیرد و امکان یا عدم امکان تجریم آن، تحلیل خواهد شد. در مقاله‌ی دوم، مفهوم قوامت از دو منظر مختلف بررسی شده است و چگونگی اداره‌ی خانواده در یک نظام شورایی بحث شده است. در مقاله‌ی سوم، فلسفه‌ی مجازات در حقوق کیفری اسلام از دیدگاه‌های مختلف بررسی شده است.

وجه اشتراک مباحث مطرح شده با بحث از عدالت این است که در هر سه موضوع، مسأله‌ی اساسی این است که بدون وجود مفهوم و مصادیقی روشن از حقوق و آزادی‌های فردی، نمی‌توان تأکیدی جدی بر پاسداشت عدالت داشت و تعمیق جایگاه عدالت در گرو حمایت از حقوق و آزادی‌ها است. در همین راستا، بیان شده است آیا جرم‌انگاری و کیفر ارتداد، عادلانه است؟ در بررسی مفهوم قوامت، به این مسأله اشاره شده است که در بحث از جایگاه زن، دین اسلام و عرف و آداب و رسوم از هم بازشناخته نشده‌اند و عدالت، چون معیار ارزیابی و تحلیل کمتر مورد توجه قرار گرفته است. در باب فلسفه‌ی کیفر، به این امر اشاره شده است که اگر



فلسفه‌ی مجازات را در اسلام، فقط زجر و درد و مشقت بدانیم و به اصلاح توجه نکنیم و تمام دغدغه، اجرای کیفر باشد و قبل از تطبیق حدود، شریعت با تمامی جوانب و آثار آن اجرایی نشده باشد، آیا اجرای مجازات مؤثر خواهد بود؟ و در ثانی، با وجود تطبیق شریعت، بر اساس دلایل موجود، آیا صرف اجرای حدود، مورد نظر شارع بوده است یا قرار گرفتن حدود و مجازات‌ها در یک چارچوب اصلاحی مورد نظر است؟ در این سه مقاله، حقوق و آزادی‌های فرد، در قالب آزادی در عقیده و تبلیغ، برابری در حق حیات و بایسته‌ها و آثار حق زیستن و حق بر برخورداری، به عنوان سه مصداق از چگونگی تحقق امر عادلانه مطرح شده است.

لازم به ذکر است که در این کتاب، بررسی موضوع نه از منظر بحث‌های فلسفی برون دینی، بلکه از خلال آموزه‌های قرآن کریم و سنت نبوی خواهد بود؛ این مهم به این دلیل است که نگارنده نخواست است وارد بحث‌های تحلیلی تطبیقی شود و بلکه موضوع را در چارچوب یک بازپژوهی درون دینی مورد توجه قرار می‌دهد.